

**Всеукраїнський конкурс студентських наукових робіт
з природничих, технічних та гуманітарних наук**

Фізична культура і спорт (Фізичне виховання)

«Волонтери антибулінг»

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЛЯ ПРОФІЛАКТИКИ БУЛІНГУ

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ Й ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО ПРОФІЛАКТИКИ БУЛІНГУ.....	6
1.1 Волонтерська робота у підготовці студентів спеціальності «Середня освіта. Фізична культура».....	6
1.2 Явища булінгу та мобінгу в шкільному середовищі	10
РОЗДІЛ 2 МЕТОДИ І ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	14
2.1 Методи дослідження.....	14
2.1.1 Аналіз спеціальної літератури, документальних матеріалів, матеріалів мережі Інтернет.....	14
2.1.2 Історико-логічний аналіз.....	14
2.1.3 Структурно-функціональний аналіз.....	14
2.1.4 Опитування.....	14
2.1.5 Методи математичної статистики.....	15
2.2 Організація дослідження.....	15
РОЗДІЛ 3 СТУДЕНТСЬКЕ ВОЛОНТЕРСТВО ТА ПРОТИДІЯ БУЛІНГУ	16
3.1 Участь у волонтерському русі та відношення до нього студентів спеціальності «Середня освіта. Фізична культура»	18
3.2 Залучення студентів до профілактики булінгу в процесі шкільної фізичної культури	24
ВИСНОВКИ.....	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	31
Додатки.....	37

ВСТУП

Актуальність дослідження. Волонтерство пройшло шлях від спонтанних форм у біблійні часи до добре організованих та структурованих, властивих високорозвинутим суспільним формаціям, на сьогоднішній день. В умовах інтенсивних соціально-економічних процесів, що відбуваються в сучасному суспільстві, які отримали назву VUCA – (volatility, uncertainty, complexity, ambiguity – нестабільному, невизначеному, складному і неоднозначному світі) волонтерська діяльність дозволяє як підготуватись до реалій, так і залишається варіантом самореалізації у майбутньому.

Одним із стратегічних завдань модернізації системи вищої освіти, окреслених у Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки, є інтеграція в європейський і світовий соціокультурний простір, що вимагає якісної підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності [6]. Детермінується ця потреба й Болонською декларацією про «зону європейської вищої освіти», у якій означена основна мета – забезпечення конкурентоспроможності фахівців на світовому ринку праці та мобільність трудових ресурсів. Вирішення цього завдання не може бути забезпечено тільки в рамках аудиторних форм організації навчального процесу. Це вимагає організації ефективної системи самостійної, позанавчальної, професійно орієнтованої діяльності студентів. Волонтерство під час організації спортивних заходів стало темою дисертаційних досліджень Файзулліна І.Ф. (2017), Петренко І.В. (2018), Бойко І.А. (2018).

У той же час порівняно нещодавно увага суспільства була звернута на проблему булінгу (цькування) в шкільній освіті [1, 24]. Міністр освіти і науки України Ганна Новосад заявила, що з системи шкільної освіти України необхідно повністю ліквідувати страх. Якщо його не позбутись, говорити про щасливих українців буде неможливо.

Волонтерство стає важливим елементом професійного навчання, який сприяє особистісному і професійному розвитку студентів та який можна і потрібно використовувати як у ЗВО, так і у сфері професійної діяльності.

Студенти, беручи участь у розробці і реалізації волонтерських проєктів, опановують не тільки нові знання, а й набувають загальнокультурних компетенцій, які будуть затребувані в майбутньому при здійсненні професійної діяльності.

Усе більшої популярності набувають методи «навчання служінням», «навчання дією», суть яких полягає в оволодінні досвідом волонтерської діяльності в рамках навчально-виховного процесу у ЗВО.

Застосування цих методів у вітчизняних ЗВО тільки починається. Основними труднощами, які перешкоджають їх впровадженню, виступають відсутність практики такого застосування в нашій країні, неможливість прямого перенесення зарубіжного досвіду і відсутність наукових розробок їх ефективного використання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукова робота виконана відповідно до теми «Теоретико-методичні основи диференційованого фізичного виховання в дошкільних закладах освіти, школах і позашкільних установах» (№ державної реєстрації 016U003890).

Об'єкт дослідження – ставлення до волонтерської діяльності студентів спеціальності «Середня освіта (Фізична культура)».

Предмет дослідження – діяльність студентів-волонтерів щодо профілактики та вивчення проявів булінгу в процесі занять шкільною фізичною культурою.

Мета дослідження – на основі теоретичного вивчення волонтерства та за допомогою волонтерської діяльності студентів спеціальності «Середня освіта (Фізична культура)» провести профілактичну роботу з упередження булінгу серед школярів.

Відповідно до мети дослідження і його гіпотези нами були сформульовані **задачі** і визначено послідовність їхнього вирішення:

1. Виявити основні мотиви та готовність студентів, майбутніх фахівців у сфері фізичної культури, до різних видів волонтерської діяльності.
2. Залучити студентів-волонтерів до профілактичної роботи з упередження проявів булінгу серед школярів.
3. Встановити і проаналізувати найбільш поширені форми булінгу, що проявляються в процесі занять шкільною фізичною культурою.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

Вперше визначені мотиви студентів спеціальності «Середня освіта (Фізична культура)» до занять різними видами волонтерської діяльності, досліджені явища булінгу, пов'язані зі шкільним фізичним вихованням учнів;

уточнено визначення впливу занять волонтерською діяльністю на формування світогляду та життєві цінності студентів, встановлена динаміка, гендерні та вікові особливості проявів шкільного булінгу у процесі занять фізичною культурою;

подальшого розвитку набули рекомендації щодо форм та методів організації волонтерської діяльності серед студентів, методи визначення проявів девіантної поведінки школярів та засоби підвищення опірності до булінгу.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ І ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРОФІЛАКТИЦІ БУЛІНГУ

1.1 Волонтерська робота у підготовці студентів спеціальності «фізична культура»

Волонтерська діяльність – це добродійна діяльність, яка здійснюється фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної плати, без просування по службі, заради добробуту і процвітання спільнот і суспільства в цілому [11].

Основні базові принципи волонтерства були сформульовані в Загальній Декларації Добровольства [10], прийнятої в 1990 році. Подальший розвиток Концепція волонтерства отримала в прийнятій в січні 2001 р. м. Амстердам на XVI Всесвітній конференції добровольців Загальної Декларації Добровольства за участю понад 100 країн світу. На цій конференції була прийнята глобальна програма дій, яка значима як для кожної окремої людини (волонтера), так і кожного з трьох секторів суспільства – державного, некомерційного та комерційного.

Волонтерський рух широко поширений в країнах Західної Європи, в США та інших країнах, які лідирують у рейтингу індексу людського розвитку (англ. Human Development Index (HDI) [28, 30, 44, 47]. Згідно з даними Центру досліджень громадянського суспільства Джона Хопкінса, за 2017 рік приблизно 140 мільйонів чоловік в 37 країнах брали участь у волонтерській роботі. В основі волонтерства лежить природне бажання людини допомагати іншим людям. Це соціальна потреба, яка зустрічається у багатьох – адже всі ми хочемо зробити кращим світ, у якому живемо.

Потужним стимулом для розвитку в нашій країні культури волонтерства став 2014-й рік. Революція, військові дії, необхідність підтримувати армію і жителів Донбасу і Криму – в результаті українці

вперше по-справжньому усвідомили силу єдності та згуртованості. Саме в цей період ставлення до волонтерства кардинально змінилося, а ефективність була неодноразово доведена на практиці. Згадаємо найяскравіші приклади: Євромайдан SOS, Відкритий університет Майдану, Вернись живим, Stopfake і т.д. Як наслідок, майже чверть (23%) населення країни мали досвід волонтерства, з них 9% почали займатися волонтерством в 2014 році (Дані дослідження ООН «Волонтерство в Україні») [34]. Згідно висновків дослідження, українці визнають велику роль волонтерського руху в суспільних процесах. Також Україна демонструє позитивну динаміку в дослідженні Світового індексу благодійності (World Giving Index – WGI).

Проте у 2018-2019 рр. намітився спад у волонтерському русі. Соціологиня І. Бекешкіна, аналізуючи останні дослідження щодо рівня активності громадської та волонтерської діяльності, відмітила: «після Революції Гідності – майже вдвічі зросла кількість громадян, які давали гроші чи якусь матеріальну допомогу не лише на армію, а взагалі давали на якісь громадські потреби. З 26% до 47%. Зараз вона знизилася до 21%. Очевидно, що люди вважають, що їхня допомога вже не так потрібна».

В Законі України «Про соціальні послуги» [12] існує поняття «волонтер», що трактується як: «фізична особа, яка добровільно здійснює благодійну, неприбуткову й мотивовану діяльність, яка має суспільно корисний характер». У той же час у Законі України «Про волонтерську діяльність» [11] (№ 3236-VI, 19.04.2011 р.) говориться про те, що ця діяльність є формою добродійності, і розглядається як добровільна, безкорислива, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, яка здійснюється волонтерами і волонтерськими організаціями шляхом безоплатного виконання робіт або надання послуг [11].

Прийняття Закону України «Про волонтерську діяльність» свідчить про визнання державою добровольчої діяльності як основи громадянського суспільства, і виводить її на якісно новий рівень, підсилює законодавчу базу по організації діяльності добровольців. 5 березня 2015 року прийнято Закон

України «Про внесення змін до деяких законів України (щодо волонтерської діяльності)», в якому враховуються інтереси всіх добровольчих ініціатив та організацій, які залучають до своєї діяльності добровольців. Згідно з ним, скасовується обов'язкова реєстрація волонтерських організацій в Міністерстві соціальної політики, визнаються неформальні групи, дозволяється індивідуальна волонтерська діяльність, скасовується обов'язкове страхування. Питання здійснення добровольчої допомоги також розкриваються і в окремих законодавчих документах, зокрема в законах України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», «Про соціальні послуги», указах та розпорядженнях Кабінету Міністрів України «Про затверджене Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг», «Про утворення Координаційної ради з питань розвитку та підтримки волонтерського руху» та ін. [11–14]. Зокрема, в законі вказано на можливість компенсації витрат волонтера. Система винагороди (сукупність структур головного мозку, важлива для формування мотивації та позитивних емоцій) однаково активується у людей, коли вони отримують грошову винагороду та коли роблять співмірні благодійні пожертви, довели вчені з Вашингтонського університету.

З результатів дослідження Ізраїльського технологічного інституту відомо, що навіть короткочасна активація системи винагороди має позитивний вплив на імунітет. Можливо, саме цей механізм робить тих, які регулярно займаються волонтерством та благодійністю, здоровішими за соціально пасивних людей. Це довело дослідження Гентського університету, в якому взяли участь 40 000 європейців. Низка досліджень Гарвардського університету демонструє, що волонтери відповідальніше ставляться до власного здоров'я, мають кращі показники психологічного благополуччя та фізичної активності.

Однією зі сфер діяльності, яку сьогодні важко уявити без активної участі волонтерів, є спорт, а саме великомасштабні спортивні заходи, прикладами яких є Олімпійські, Паралімпійські ігри, ігри Спеціальних

Олімпіад та інші континентальні комплексні змагання. Успіх організації подібного роду змагань значною мірою залежить від спеціально підготовлених, кваліфіковано виконуючих свої обов'язки добровольців. Більшість людей, які організують і проводять ці заходи, є по своїй суті саме волонтерами.

Досвід залучення молоді до участі в спортивному волонтерському руху представлений в роботах вітчизняних [2, 3, 21, 35, 40 і ін.] і зарубіжних вчених. Усвідомлення майбутнім педагогом місця і ролі волонтерської роботи як засобу особистісного розвитку та самореалізації, самовизначення та самоствердження як способу надання допомоги людям, які її потребують, є шляхом не тільки саморозвитку, а й професійного становлення [5, 15, 41].

Найбільш значущим мотивом для волонтерської діяльності є альтруїзм, на другому-третьому місці за значимістю знаходяться мотиви особистісного розвитку та особистісної самореалізації, на четвертому мотив спілкування, п'ятому – мотив обов'язку перед суспільством, шостому мотив організації вільного часу. Участь у волонтерській діяльності призводить до збільшення відносної сили мотивів альтруїзму, спілкування і дозвілля і до зниження відносної значущості мотиву повинності і мотиву особистісної самореалізації.

Найвище студенти оцінюють рівень розвитку у себе таких загальнокультурних компетенцій, як «комунікабельність», «командність», «організованість» і «проактивність». До найменш розвинених студенти відносять: «рефлексію», «соціальну креативність», «громадянськість», іншомовну комунікативну компетенцію [5, 19].

Нова парадигма вищої освіти, як важливого складника Болонського процесу, передбачає створення нового освітнього простору, що забезпечує якісну підготовку майбутніх фахівців до професійної діяльності. З огляду на це Рада Культурної Кооперації вищої освіти для Європи визначила ключові компетенції, які стали розглядатися в якості мети і результатів сучасної освіти. У доповіді міжнародної комісії з освіти для XXI століття «Освіта:

прихований скарб» виділено чотири ключові компетентності: «навчитися пізнавати, навчитися робити, навчитися жити разом, навчитися жити». Одним з основних вимог при працевлаштуванні випускників ВНЗ виступає наявність поряд з «твердими» (в англійській літературі вони іменуються «hard skills») і «м'яких навичок» (відповідно, «soft skills»). До останніх зараховують загальнокультурні (ключові) компетенції, наявність яких дозволяє успішно орієнтуватися і діяти в суспільстві. Здатність працювати в команді, стресостійкість, лідерські якості та інші загальнокультурні компетенції в процесі навчання у ЗВО спеціально не розвиваються [4, 26, 38].

Студенти є активними суб'єктами, з одного боку, навчально пізнавальної діяльності, опановуючи загальнокультурними компетенціями, з іншого, цивільно-правових відносин, здійснюючи волонтерську діяльність з урахуванням індивідуальної своєрідності мотиваційної сфери і наявного у них досвіду соціальної активності в сфері пізнання, праці, спілкування і поведінки.

1.2 Явища булінгу та мобінгу в шкільному середовищі

Агресія і насильство можуть спостерігатися в актах булінгу в освітньому середовищі. Булінг і віктимізація в школі визнані як чинники, що негативно впливають на психологічний, соціальний і навіть фізичний розвиток дітей [46, 47, 48]. Агресія і віктимізація в шкільному середовищі викликає все більший інтерес у дослідників. Агресія в школах є проблемою в багатьох країнах по всьому світу [1, 24].

«Моббінгом» позначають групові дії, в той час як термін булінг (шкільне цькування) може вживатися більш широко по відношенню до нападок будь-якого характеру. Наявність у визначенні булінг вказівки на психологічну або фізичну загрозу також породжує низку проблем, оскільки знущання такого типу мають особливості, пов'язані зі статтю учасників.

D. Olweus розширив поняття «mobbing», психологічними та інтелектуальними аспектами і вивів новий термін «bullying» [46]. Він описав

булінг як особливий вид насильства, коли людина фізично нападає або загрожує іншій людині, яка слабша і безсила, щоб людина відчуває себе наляканою, ізольованою, позбавленою свободи дій тривалий час. У обох учасників булінгу після подібного нападу проявляється емоційна травма, а також страх перед можливістю повторення ситуації нападу. Це визначення показує, що булінг відрізняється від випадкової бійки або сварки між двома людьми, приблизно однакової сили.

Наймасштабніші дослідження причин виникнення булінгу були проведені шведським ученим Деном Олвеусом (Dan Olweus), який ще в 70-х минулого століття роках почав вивчати насильство в шкільному середовищі. Він визначив булінг як агресивну поведінку, яка призначена для заподіяння шкоди або дискомфорту іншій особі. При цьому особливими характеристиками булінгу, на його думку, є інтенціональність, асиметрія (дисбаланс) сил у відносинах «жертва-булер» і повторюваність таких дій.

Інтенціональність (від лат. *intentio* – намір) – поняття, що використовується у філософії як властивість людської свідомості бути спрямованою на деякий об'єкт, тобто мати зацікавленість у розгляді саме цього об'єкта, а не іншого. В контексті булінгу це означає прагнення булера завдати шкоди (травми або дискомфорту) певній особі (жертві).

Друга ознака, характерна для булінгу, – дисбаланс (асиметрія) сили, який означає, що між жертвою та агресором є значна відмінність у їхніх статусах. Булер може бути лідером класу або хуліганом, який розраховує на підтримку прихильників; жертва, як правило, це тиха, скромна особа, яка намагається уникати зайвої уваги. Різниця може полягати й у кількісній перевазі агресорів, і у їхній фізичній силі. З цього можна зробити висновок, що два середньостатистичні учні, які є на одному соціальному, майновому, фізичному, психологічному рівнях – не можуть розглядатись один щодо іншого як «жертва» та «булер». Тут ми будемо спостерігати здорову конкуренцію та змагальність. Проте можливі і винятки, оскільки провокувати знущання над собою можуть і сильні, обдаровані особистості, які викликають

заздрість і роздратування однолітків високим рівнем знань, допитливістю, акумуляцією уваги вчителя. Унаслідок цього відбувається ізоляція обдарованого учня від класу.

Третій критерій, який характеризує насильство як булінг, – це повторюваність, причому якоїсь однозначної кількості випадків знущання для віднесення таких дій саме до булінгу немає.

Підлітки, які взяли участь у дослідженні, вказали на фізичне насильство з боку однолітків в 10,2% випадків. Особи чоловічої статі страждали від нього частіше, ніж жіночого (65,5% і 34,5% відповідно). Найбільш часто фізичному насильству з боку однолітків піддавалися особи у віці 12-14 років. Насильство з боку однолітків у більшості випадків було легким (95,5%), тобто не несло ушкоджень, які могли б бути кваліфіковані, як такі, що завдають шкоди здоров'ю. Зазвичай підлітки вказували, що фізичне насильство з боку однолітків було представлено ляпасами, ударами по голові, тулубу. Насильство з боку однолітків призводило до більш вузького кола спілкування, ніж серед підлітків у загальній вибірці. Більшість підлітків, які вказали на цей факт, основним колом спілкування називали онлайн-спілкування і членів сім'ї. При цьому переважали не доброзичливі відносини в родині, а формальні і конфліктні. Підлітки з даної групи в 3,2 рази частіше не мали спілкування з однолітками. Фізичне насильство з боку однолітків підвищує ймовірність розвитку депресивного розладу, посттравматичного стресового розладу. Для підлітків, що страждали від фізичного насильства з боку однолітків, був характерний більш високий рівень ймовірності розвитку суїцидальної поведінки (45,5%), ніж для загальної вибірки [1, 24, 46].

В Україні 20% дівчат і 19% хлопців 11-річного віку зазнавали різноманітних образ у школі не менше двох разів упродовж місяця останні декілька місяців. Кількість таких дітей 13-річного віку дещо нижча порівняно з попередньою віковою категорією – відповідно, 18% дівчат та 16% хлопців. У 15-річному віці тенденція до зменшення зберігається. 12% дівчат і 13%

хлопців зазнавали різноманітних образ в школі не менше двох разів упродовж місяця останні декілька місяців, тобто з віком кількість жертв насилля, булінгу зменшується.

У країнах Євросоюзу дедалі активніше досліджують зв'язок між проявами шкільного насильства і схильністю до радикальних дій та участі в екстремістських рухах. Його мета – створення нової шкільної культури, що ґрунтується на пріоритеті прав людини та демократії для викорінення булінгу зі школи і створення безпечного навчального середовища [48].

У той же час саме уроки фізичної культури є місцем підвищеної небезпеки. Жертвами шкільного насилля стають як школярі, так і вчителі. Для прикладу, уже цього 2019 року на уроці фізичної культури однокласниці зламали ногу 11-річній дівчинці. А в Києві вчитель фізичної культури зазнав серйозних травм внаслідок побиття незадоволеним батьком. У лютому перший вирок суду за цькування однією школяркою іншої, а в березні вперше суд виніс вирок про штраф за цькування учнем вчительки (фізики). Ще ряд справ розглядається в суді.

Здійснений реферативний огляд літературних даних свідчить, з одного боку, про те, що проблема використання самостійної волонтерської діяльності студентів спеціальностей з фізичної культури і спорту не була предметом самостійного наукового дослідження, а з іншого, є можливості використання такої діяльності для профілактики булінгу (цькування) в процесі фізичного виховання шкільної молоді як в шкільний, так і в позаурочний час.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИ І ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1 Методи дослідження

2.1.1 Аналіз спеціальної літератури, документальних матеріалів, матеріалів мережі Інтернет. Аналіз літературних даних дозволив вивчити особливості становлення добровольчого руху в сучасному світі; динаміку його розвитку в середовищі студентів навчальних закладів України та світу, проблеми та досягнення і перспективи подальшого розвитку. У полі зору були сайти фахових наукових видань, державних органів управління шкільною освітою, громадських організацій і установ, а також сайти та публікації про діяльність антибулінгових проєктів під егідою найрізноманітніших організацій.

2.1.2 Історико-логічний аналіз. У процесі проведеного дослідження було використано сукупність методів історичного пізнання, що дозволяють відтворити історію виникнення добровольчого руху як соціального явища, а також динаміку його становлення в органічному взаємозв'язку з різними історичними епохами, з урахуванням різних зовнішніх факторів, світоглядів. Перспективний аналіз був спрямований на визначення розвитку антибулінгової діяльності в школі та її вплив на рівень задоволеності навчальним процесом школярів.

2.1.3 Структурно-функціональний аналіз. Сутність його полягає у розділенні складного об'єкта на складові частини, вивченні зв'язків між ними та у визначенні притаманних їм специфічних функцій, визначення потенційних вподобань та схильності студентів до певних видів волонтерської діяльності, які важливі для професійної підготовки. Використання цього методу дозволило виділити різновиди шкільного булінгу та місця де він проявляється

2.1.4 Опитування. У процесі дослідження використовувався такий вид опитування, як анкетування. Опитування студентів (додаток А)

дозволило доповнити дані, отримані при аналізі літературних джерел, а також визначити проблеми, що притаманні як у процесі відбору, так і в процесі діяльності добровольців та обґрунтувати шляхи подолання визначених проблем. Результати опитування школярів (додатки Б і В) дозволили вивчити питання ставлення до обставин проведення занять фізичною культурою і виокремити проблеми, зокрема явище «булінгу». В анкетах містилися відкриті, закриті, багатоваріантні та альтернативні запитання.

2.1.5 Методи математичної статистики. Експериментальні дані оброблялися за допомогою таких методів математичної статистики: описової статистики, вибіркового методу. Для математичної обробки цифрових даних використовувались електронні таблиці «Excel 2010» (Microsoft, США).

2.2 Організація дослідження. Дослідження проводилось протягом 2018 – 2019 рр. Проведено вибір і обґрунтування теми роботи, збір та аналіз літературних джерел, вивчення програмних і нормативно-правових документів, виявлення актуальності дослідження, об'єкта й предмета дослідження, визначення основного набору дослідницьких засобів (методика, техніка дослідження, порядок їх застосування), а також визначення цілей і завдань. Анкетне опитування (Додаток А) проводилося серед студентів 3 курсу ($n_1=28$) 4 курсу ($n_2=28$), та магістрів ($n_3=16$). Відібрані волонтери здійснили роз'яснювальну та профілактичну роботу зі школярами щодо булінгу, а також здійснили анкетування серед школярів трьох вікових груп: молодшого віку ($n_1=64$ 7-9 років) та середнього шкільного віку ($n_2=62$ 10-12 років) та ($n_3=22$ 13-14 років), навчались в ЗОШ (Додаток Б), та які відвідували секцію карате (Додаток В). Перед початком опитування респонденти були повідомлені про мету анкетування і виконавців дослідження.

На заключному етапі проведено систематизацію, аналіз та узагальнення результатів дослідження, сформовано висновки, оформлено остаточний варіант тексту роботи.

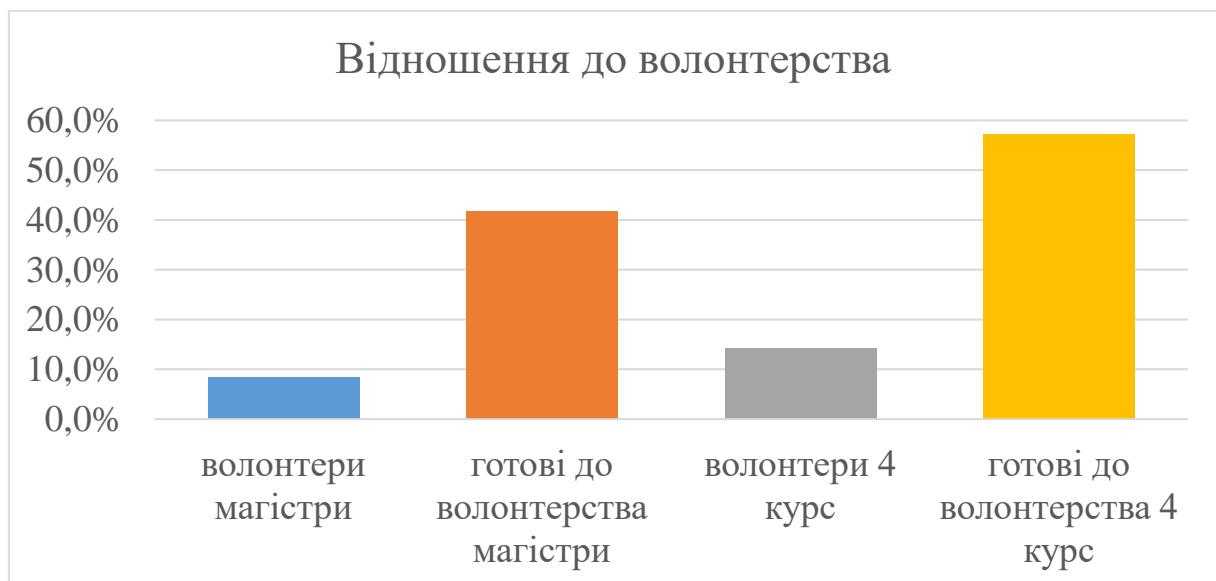

РОЗДІЛ 3

СТУДЕНТСЬКЕ ВОЛОНТЕРСТВО ТА ПРОТИДІЯ БУЛІНГУ

3.1 Участь у волонтерському русі та відношення до нього студентів спеціальності «Середня освіта. Фізична культура»

За допомогою розробленої авторської анкети (Додаток А) було проведено опитування студентів бакалаврату та магістратури спеціальності «фізична культура» щодо їх участі та відношення до різних аспектів волонтерської діяльності. Всі анкетовані студенти 3 і 4-го курсу та магістри другого року навчання знали і вважали потрібним волонтерський рух. Серед студентів 14,3% та 8,3% магістрів на даний момент брали участь у волонтерстві, ще 53,3% студентів та 41,7% магістрів відмічали зацікавленість у добровольчій діяльності (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Відношення до волонтерського руху серед студентів та магістрів

25% магістрів та 57,1% студентів вже мали практичний досвід волонтерської роботи. В той же час, тільки 33,3% магістрів та 14,3% студентів доводилось брати участь у підготовці і проведенні безкоштовних консультацій та занять з фізичної культури і масового спорту незаможним громадянам. Ніхто з магістрів та 21,4% студентів брали участь в організації

дозвілля, «літніх майданчиків» для дітей з особливими потребами та дітей з малозабезпечених родин. 63,6 % студентів 3 курсу, 100 % студентів 4 курсу та 75% магістрів надавали допомогу дітям і родинам, що перебувають у складній життєвій ситуації. Тільки серед студентів 3 курсу були 18 %, що брали участь в заходах, пов'язаних із запобіганням уживанню алкоголю та наркотиків школярами. 80% магістрів та 78,5% студентів брали участь у благодійних заходах. Жоден з магістрів та 28,6% студентів 4 курсу і 45,4 % 3 курсу брали участь у заходах, спрямованих на надання послуг дітям і людям похилого віку. 80% магістрів та 92,7% студентів оцінюють позитивно свою здатність вільно і впевнено спілкуватися з людьми будь-якого соціального рівня. Тільки 8,3% магістрів та 7,1% студентів 4 курсу декларують готовність займатись безоплатною працею 8 год на тиждень, більшість – 50% магістрів та 57,1% студентів готові виділити мінімум часу не більше 1 години на тиждень (рис. 3.2).

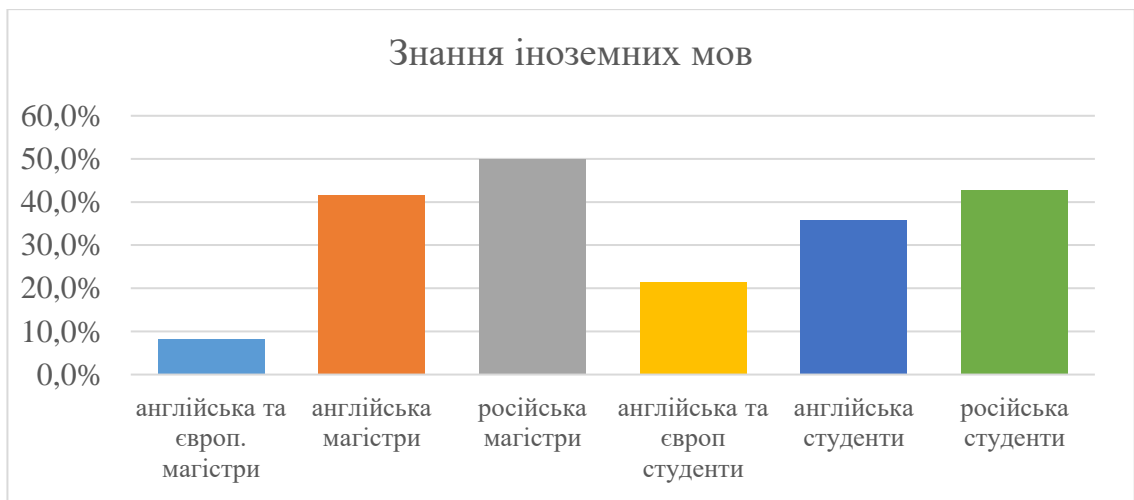
Рис. 3.2. Готовність виділяти час на волонтерську діяльність студентами 4 курсу та магістрами

Більшість студентів готова витратити 8 і більше год на тиждень на оплачувану роботу, а серед магістрів цей показник становить 75%.

У роботі молодіжно-студентських організацій брали участь 21,4% студентів та 25% магістрів. Усі відзначили свою участь у прибираннях території, будівельно-опоряджувальних роботах. 58,3% магістрів та 42,8% студентів 4 курсу і тільки 9,0 % 3 курсу брали участь у зборі та здачі коштів на благодійні проекти, 57,1% студентів – тільки у здачі коштів.

Для порівняння, в США найбільш поширеними волонтерськими заходами серед волонтерів студентів коледжу є репетиторство та наставництво молоді (відповідно 26,6% та 23,8%). Студенти коледжу вдвічі частіше займаються волонтерством, ніж не студенти такого ж віку; 23,4% волонтерів коледжу служить у релігійних організаціях; студенти, які працюють неповний робочий день від 1 до 10 годин на тиждень (46,4%), більш схильні до волонтерства, ніж ті, хто взагалі не працює (29,8%).

8,3 % магістрів та 21,4 % студентів вважають що володіють англійською та ще деякими європейськими мовами на розмовному рівні, 42,7% магістрів та 33,3% студентів 4 курсу і 81,8 % 3 курсу англійською, а 50% магістрів та 46,6% студентів 4 курсу і жоден з 3 курсу з іноземних мов, якими володіють, вказали російську (див. рис. 3.3). Враховуючи вимоги до володіння іноземними мовами для вступу в магістратуру, бачимо необхідність покращення роботи в цьому напрямку. Також володіння мовами є необхідною умовою для роботи в міжнародних волонтерських організаціях [34].

Рис. 3.3. Самооцінка володіння іноземними мовами на розмовному рівні студентами 4 курсу та магістрами

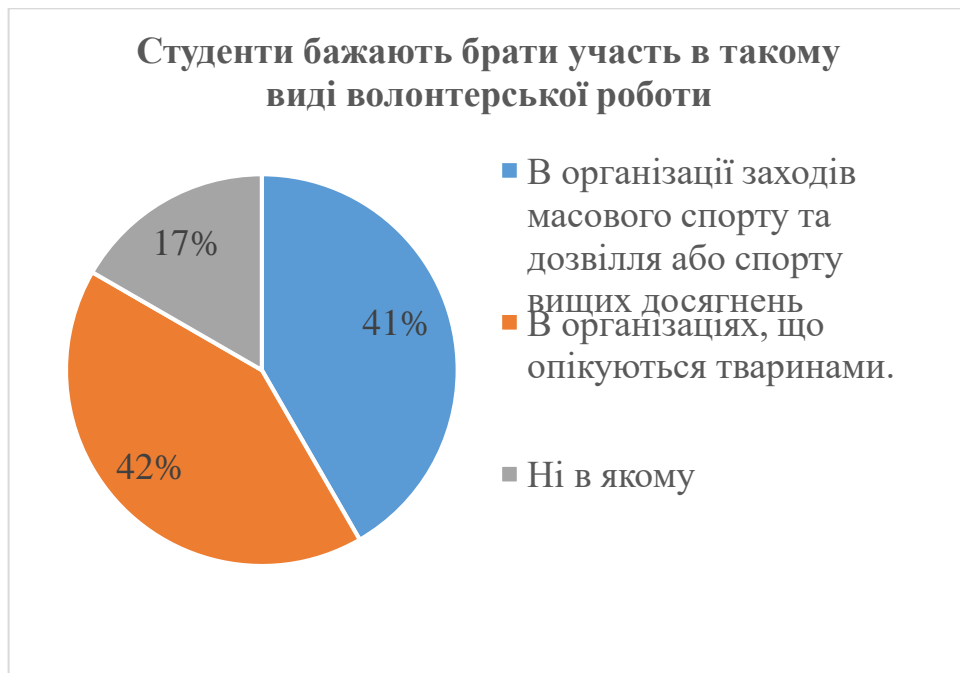
66,7% магістрів та тільки 14,1% студентів 4 курсу і 45,4 % 3 курсу вважають, що волонтерську діяльність повинні організовувати самі студенти, решта бачить у ролі організаторів деканат та кафедри. Необхідно відзначити, що організацію волонтерської роботи у багатьох країнах поставлено на загальнодержавну основу. Вирішити це питання в Україні допоможе визнання державою неформальної освіти.

41,7% магістрів та 42,8% студентів займались спортивним суддівством та організацією спортивно-масових заходів. 41,7% магістрів декларували готовність до спортивно зорієнтованої волонтерської роботи (рис. 3.4).

Рис. 3.4. Співвідношення бажаного виду волонтерської роботи серед магістрів

У той же час серед студентів мала готовність до участі у спортивно орієнтованій діяльності, а найбільшу популярність серед побажань – догляд тварин (див. рис. 3.5). Причому, саме освітня діяльність є тією галуззю, яка дозволяє залучати значну кількість осіб. Учителям в США допомагає ще 3-4 волонтера.

Рис. 3.5. Співвідношення бажаного виду волонтерської роботи серед студентів

На жаль, жоден студент чи магістр не побачив позитивного впливу волонтерської роботи на свою фахову підготовку. Тільки третина з анкетованих як серед студентів 4 курсу, так і серед магістрів здебільшого пов'язаних у минулому чи теперішньому з волонтерством вважає необхідним надавати додаткові бали волонтерам при вступі до ВНЗ, при призначенні стипендії, переваги при прийомі на роботу. Серед студентів 3 курсу цей показник значно вищий – 72,7 %.

Для порівняння, у ЄС і США волонтери мають переваги при працевлаштуванні, головним чином завдяки своєму досвідові безкорисливої праці. Зокрема, у багатьох європейських та американських організаціях для працевлаштування, вступу або успішного закінчення престижного вищого навчального закладу необхідно мати певну кількість відпрацьованих у ролі волонтера годин (волонтерських кредитів) [45].

В Україні волонтерська діяльність трактується цілком безкорисливою, тобто не передбачає жодної можливої фінансової винагороди. Тим часом волонтери Європейської волонтерської служби під час довгострокового волонтерства в іншій країні не просто отримують майже 30 євро в день на

кишенькові витрати, — вони про ці кошти навіть не зобов'язані подавати звіт (пораховано, що так чи інакше волонтер витратить ці кошти на харчування та інші мінімальні побутові потреби) [49].

У Європейському Союзі є чітке розуміння, що волонтерство підвищує конкурентоздатність і дає можливість кар'єрного зростання. Така норма може запрацювати і в Україні, оскільки міститься в зареєстрованому в парламенті законопроекті «Про молодь» (№ 2076 від 05.09.2019), згідно з яким волонтерство трактується вторинною зайнятістю молоді, а отримані волонтером навички розглядаються як важлива складова професійної орієнтації та розвитку молоді.

На практиці це означає, що у відповідному Наказі Держстату про облікові картки державних органів і органів місцевого самоврядування після розділу «вища освіта» має з'явитися розділ «неформальна освіта», а після розділу «трудова діяльність» волонтер зможе задекларувати свій досвід і у графі «волонтерська діяльність». Це серйозний мотиваційний стимул для волонтерів та активних громадян отримати фактичні преференції при влаштуванні на роботу в органах державної влади, а також у середньому і великому бізнесі, який теж веде відповідний кадровий облік.

У той же час в параграфі 4 Закону України «Про волонтерську діяльність» говориться про можливість «зарахування часу здійснення волонтерської діяльності до навчально-виробничої практики в разі її проходження за напрямом, що відповідає отримуваній спеціальності, за згодою навчального закладу», що надає можливості для більшого поширення волонтерської діяльності наближеної до обраного фаху [11].

Показники загальнокультурних компетенцій у студентів спеціальності «Середня освіта (Фізична культура)» наприкінці навчання у ЗВО знаходяться на задовільному рівні, при цьому найбільш розвиненими є самовдосконалення, громадянськість і комунікабельність, найменш розвинутою – іншомовна комунікативна компетентність.

Серед студентів, які мали найкращі оцінки за навчання та проходження педагогічної практики, відношення та участь у волонтерській роботі можна охарактеризувати як помірно позитивну, серед найактивніших учасників волонтерської діяльності спостерігалась добра та задовільна успішність.

Серед студентів та магістрів, які найменше цікавились та брали участь у волонтерській та наблизеній до неї діяльності і мали найменшу готовність до такої діяльності, успішність виявилась найнижча.

За прогнозом вчених з Оксфордського університету, майже половина робочих місць у США буде замінена комп'ютерами вже в найближчі 10-20 років, адже економіка проходить через процес автоматизації безперервно: старі професії зникають, натомість з'являються нові [36, 38].

Перон Ш., экс-міністр освіти Ізраїлю, стверджує, що майбутнє освіти пов'язане не тільки з використанням все більш сучасних технологій. Щоб бути конкурентоздатним у житті, буде недостатньо професійних компетенцій. Більша увага буде присвячена розвитку комунікативних навичок й, особливо, колаборації. Такі галузі та ресурси, як медицина, освіта, питна вода стануть пріоритетними. Футурологи прогнозують, що люди краще будуть слідкувати за своїм здоров'ям, а організовувати здоровий спосіб життя, визначати оптимальні фізичні навантаження та системи харчування будуть валеологи. Крім того, з'явиться необхідність у великій кількості опікунів для літніх людей, адже збільшення тривалості життя призведе до старіння населення планети. Натомість роботи навряд чи зможуть замінити людину у сфері догляду й опіки – тут важливе спілкування. Все це традиційно зараховують до сфери діяльності волонтерів.

Проведений аналіз дозволяє виявити такі перешкоди, що витікають з несприятливих правових і регламентних рамок, які існують в Україні:

а) відсутність *юридичного визначення* терміну «волонтер» може призвести до того, що волонтерів сприйматимуть як оплачуваних найманих працівників, застосовуючи до них вимоги трудового законодавства (наприклад, обов'язкове страхування, норми мінімальної оплати праці тощо).

Через це організації, що працюють з волонтерами, можуть нести юридичну відповідальність. В Україні за одного неоформленого працівника працедавцю доведеться сплатити штраф у розмірі до 30 мінімальних зарплат.

б) *права і пільги*. Через відсутність чіткого статусу волонтерів, їх діяльність, що здійснюється поза сферою регулювання трудового законодавства, може трактуватись як нелегальна праця. Це може призвести до втрати волонтерами відповідних пільг, таких як соціальне забезпечення і допомога по безробіттю;

в) *оподаткування*, що поширюється на відшкодування витрат, пов'язаних з волонтерською діяльністю, залишається значною проблемою в несприятливих правових умовах.

Європейська хартія прав та обов'язків волонтерів чітко говорить: «Доступ до волонтерської діяльності та можливість мати активну громадянську позицію є правами, а не привілеями». А рекомендація агенції ООН з волонтерства, викладена у «Volunteerism and Legislation: a Guidance Note», зазначає: «Трудове законодавство повинне заохочувати і сприяти участі найманих працівників у волонтерській діяльності».

У цьому контексті також давно назріло питання ратифікації Україною «Європейської конвенції про заохочення міжкордонної довгострокової волонтерської служби для молодих осіб». Цим документом Рада Європи відзначила необхідність розвитку та просування міжнародної довгострокової волонтерської служби молоді. Своєю чергою, Конвенція сприятиме посиленню співпраці України з European Voluntary Service (EVS), який функціонує у рамках освітньої програми ЄС Erasmus+. Такі програми — це вікно можливостей для тисяч молодих українців як щодо участі у волонтерських проектах ЄС, так і щодо залучення додаткових ресурсів. Подальший розвиток волонтерської діяльності молоді в Україні вимагає закріплення в освітньому, молодіжному законодавстві, а також у законодавстві про працю цього сегменту неформальної освіти [39, 43]. Загалом створення умов для розвитку неформальної освіти як невід'ємної

складової частини сучасного простору соціального становлення та розвитку молоді відкриває нові перспективи для осучаснення державної молодіжної політики в Україні.

3.2 Залучення студентів до профілактики булінгу в процесі шкільної фізичної культури

Продовження досліджень волонтерської діяльності студентів спеціальності «фізична культура» було доповнено пропозицією здійснити заходи серед учнів ЗОШ з виявлення та первентивних заходів щодо булінгу (цькування) школярів, що виникають у процесі підготовки та проведення урочних і позаурочних дій, пов'язаних з фізичною культурою. Одночасно з проведенням роз'яснювальної профілактичної роботи щодо упередження девіантної поведінки серед учасників освітнього процесу, студенти, які прийняли пропозицію, провели анкетування серед учнів щодо встановлення їхнього відношення та особистого досвіду зі шкільного булінгу передусім пов'язаного з фізичною культурою. Для цього школярів тестували за підготовленою анкетною, а результати анкетування були опрацьовані методами математичної статистики.

Серед учнів молодшої групи свідками булінгу виявились 66,7% та 83,3% серед середньої. Особливо значне зростання в групі учениць середньої групи у порівнянні з молодшою – всі 100% відмітили, що були свідками образ одних учнів щодо інших. Але якщо в молодшій школі найчастіше такі події траплялись на перервах – 66,7%, то в середній групі на перервах 41,7% випадків, але вже 16,7% відзначили, що конфлікти траплялися в позаурочний час. Якщо в молодшій групі тільки дівчата відзначили кібербулінг, то вже серед 10-12 річних школярів обох статей показники вирівнюються навіть з невеликим випередженням у хлопців. 50% молодшої групи та 75% середньої вважають, що зазнавали образ у школі. У дівчат 10-12 років показники майже подвоюються у порівнянні з 7-9 річними, а в хлопців 10-12 років сягають 85,7%. Визнали, що кривдили інших 8,3% молодшої групи та 25% середньої.

Причому у всіх випадках школярі, які обрали пункт, що вони самі займались образами інших, також зазнавали образ. Усі учні середньої та 83,3% молодшої групи відзначають, що у школі є учні, які регулярно зазнають знущань з боку інших школярів чи вчителів. Випадки, коли було з'ясування стосунків у роздягальні перед уроком фізичної культури, підтвердили 41,7% молодшої групи та 58,3% середньої (рис.3.6.). Особливо часто відбувається з'ясування стосунків серед хлопців віком 10-12 років – 71,4% відзначили цей факт.

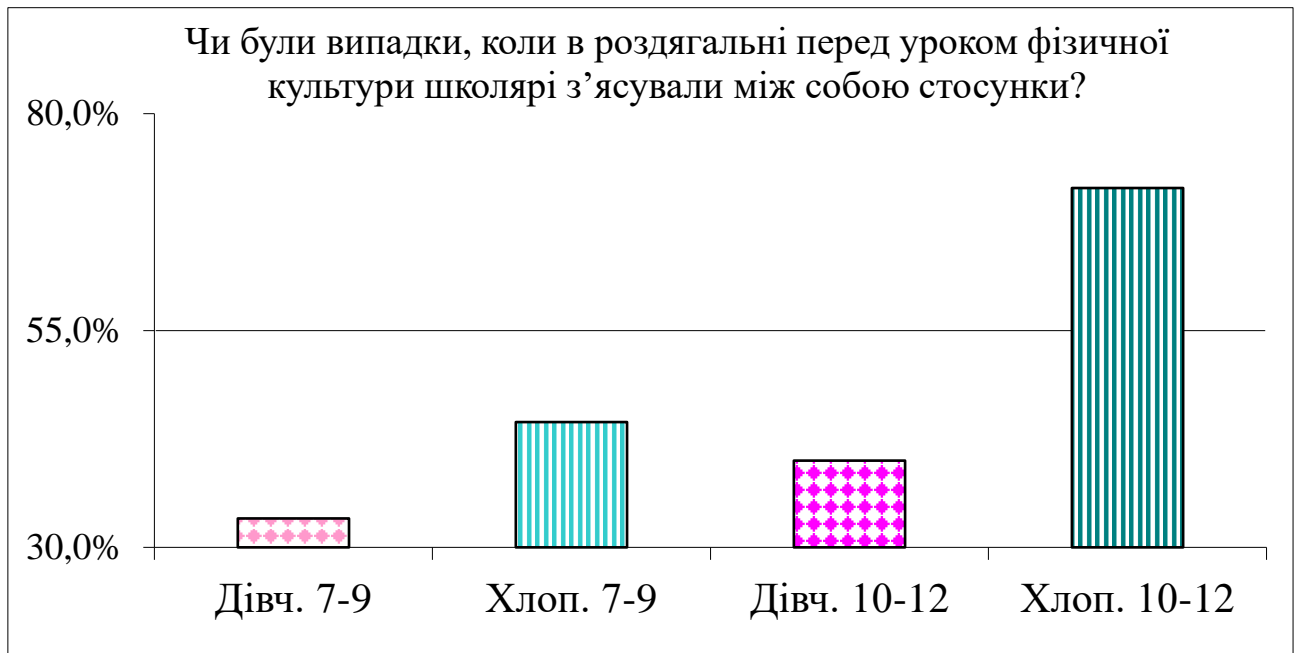

Рис. 3.6. Визначення оцінки школярами конфліктних ситуацій у роздягальнях перед уроком фізичної культури.

Речі та одяг в роздягальні можуть вкрати, забруднити, зіпсувати. Для прикладу: можуть насипати сміття в взуття, розкидати одяг по роздягальні, пошкодити шкільне приладдя та підручники в портфелях, завдати стусанів і насмішок жертвам.

Але і на уроках фізичної культури відбувались конфлікти із застосуванням фізичної сили, що підтвердили 50% молодшої групи та 66,7% середньої. Серед хлопців віком 10-12 років цей показник становить 85,7% (рис.3.7.). І ці показники, досягнуті при контролі з боку вчителя,

перевищують навіть показники з роздягальні, де контроль практично відсутній.

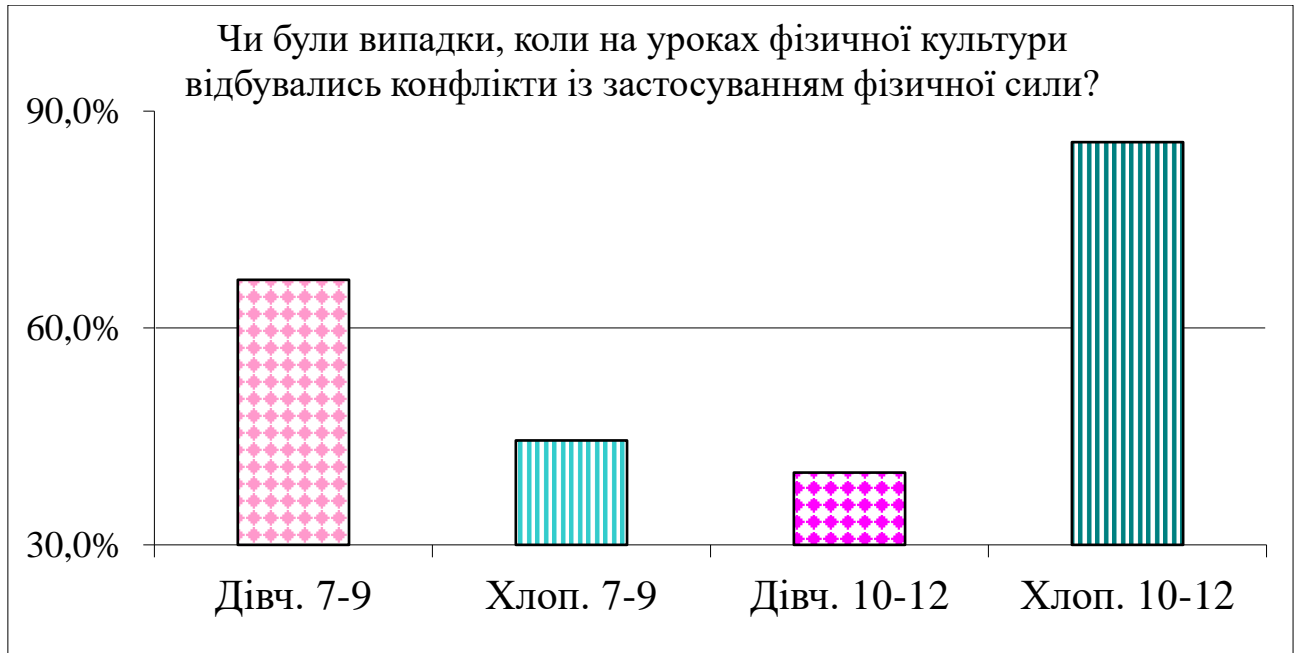

Рис. 3.7. Визначення оцінки школярами конфліктних ситуацій з фізичною взаємодією на уроках фізичної культури.

На питання «Вчитель фізичної культури поводить себе коректно щодо учнів?» у цілому більшість учнів не мали претензій: 91,7% молодшої групи та 83,3% середньої (рис.3.8.).

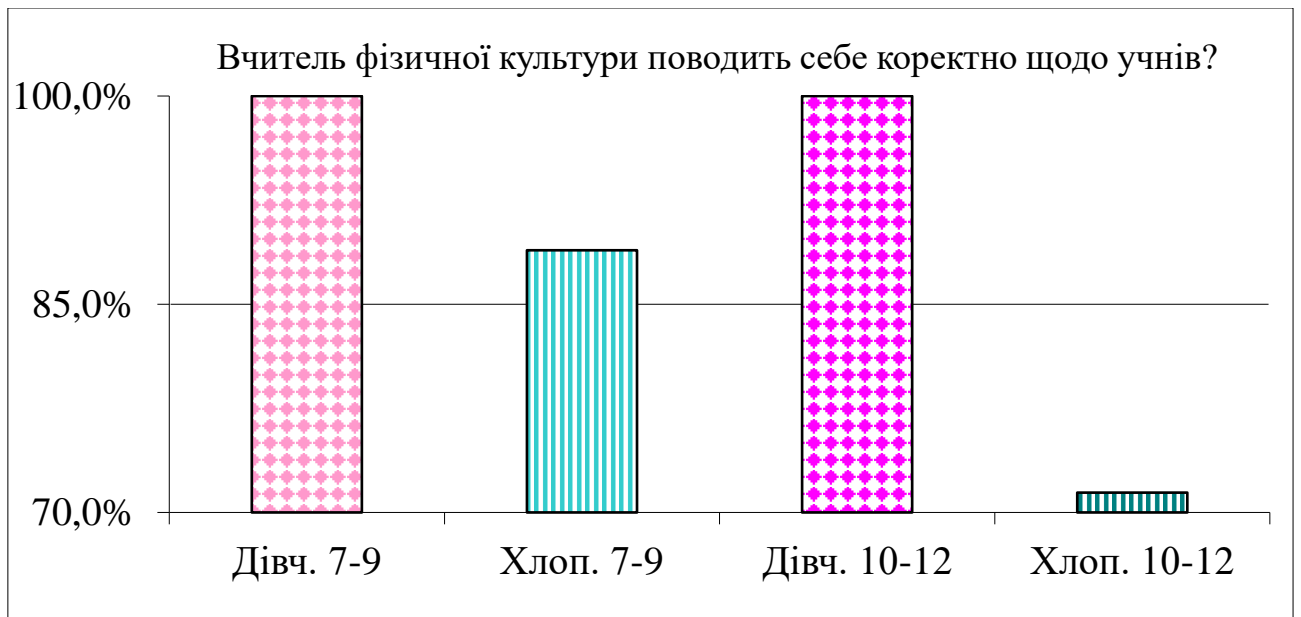

Рис. 3.8. Визначення позитивного відношення школярів щодо поведінки вчителя щодо учнів.

У хлопців знову ж таки більш критичне відношення – задоволені 88,9% молодшої групи та 71,4% середньої і тільки 50% старшої.

66,7% молодших школярів та 58,3% середньої групи доводилось захищатись від фізичних нападок у школі. Не мали потреби захищатись здебільшого ті школярі, які в попередніх пунктах обирали також позицію, що вони не зазнавали образ у школі 60%. Серед 13-14 річних школярів мали необхідність захищатись 20% хлопців та 80% дівчат.

Незважаючи на заходи з протидії булінгу в школах, все ж таки залишається достатньо висока частка дітей, які не знають цього терміну та способів протидії такому явищу. На питання «Чи знаєте Ви, що таке «булінг»?» ствердно відповіли 75% молодшої групи, 83,3% середньої та всі 100% старшої. Обізнаність щодо терміну «булінг» значно вища в хлопців обох вікових груп, а в 10-12 річних хлопців сягає 100% (рис.3.9.).

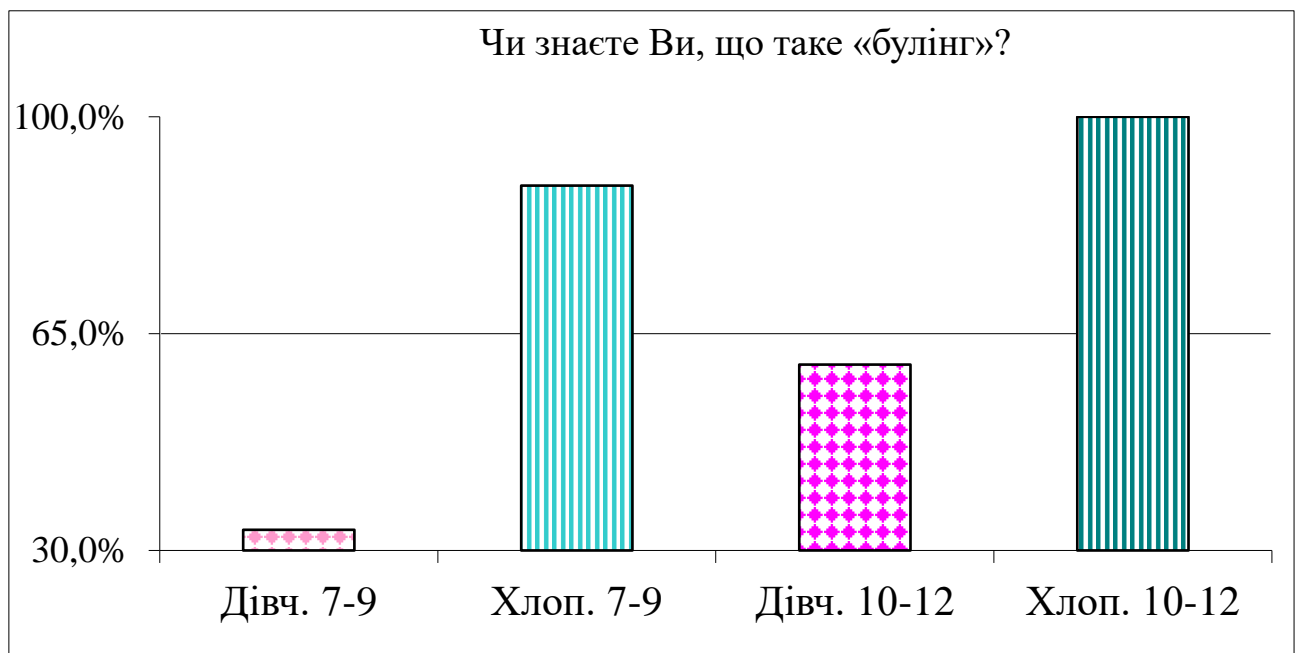

Рис. 3.9. Визначення частки школярів, які ознайомлені з поняття «булінг».

Джерела інформації про булінг: «Так, пояснили в школі» 50%.

«Так, сам довідався» 8,3% молодшої групи та 25% середньої.

«Ні, не знаю» 25% молодшої групи та 16,7% середньої.

Частина опитаних школярів відвідувала секцію карате і для них опитування було дещо модифіковане, а саме було включено питання «Чому

Ви вирішили займатись карате?», на яке 66,7% молодшої групи та 83,3% середньої обрали пункт «Щоб ніхто не скривдив».

На питання «Що більше Вам подобається – уроки фізкультури чи тренування?» абсолютно всі школярі-каратисти обрали пункт тренування.

Пункт «Щоб стати визначним спортсменом» обрали 33,3% в обох вікових групах. Найбільша частка охочих стати спортсменами серед дівчат віком 10-12 років – 60%. У хлопців такого ж віку спортивні амбіції найменші серед усіх вікових груп (рис.3.10.).

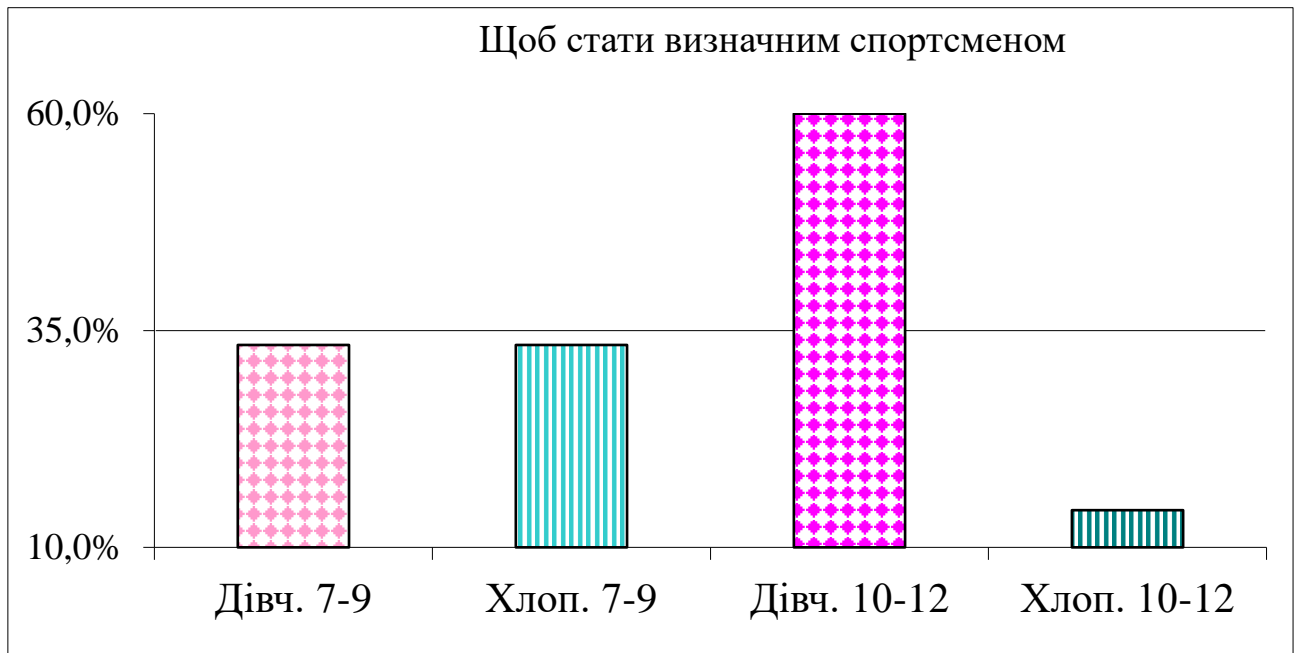

Рис. 3.10. Визначення частки школярів, які вирішили займатись карате задля спортивної кар'єри.

На питання «Чи додали Вам заняття карате впевненості в собі?» ствердно відповіли 100% молодшої групи та 91,7% середньої. Цілком очікувано заняття єдиноборствами додають впевненості школярам, навчають умінню комунікувати, а також контролювати свої власні негативні емоції.

ВИСНОВКИ

1. Волонтерський рух як соціальне явище почав формуватися наприкінці XIX ст. і на сьогодні є невід'ємною складовою загальноприйнятого способу життя сучасного світу. У результаті аналізу літературних джерел встановлені суттєві проблеми у нормативно-правовому забезпеченні діяльності волонтерських організацій. В Україні, на відміну від ряду західних демократій, відсутні законодавчо забезпечені пільги для учасників волонтерського руху з числа активної молоді в плані надання формалізованих переваг при конкурсному відборі при вступ у ЗВО тощо. Тенденції розвитку суспільства в той же час вимагають швидкого становлення нормативно-правової бази волонтерства.
2. При дослідженні відношення до волонтерського руху серед студентів та магістрів випускних курсів спеціальності встановлено, що при помірно позитивному відношенні до добровольчої діяльності в цілому тільки незначна кількість студентів та магістрів, здебільшого колишніх та теперішніх волонтерів, підтримувала надання пільг учасникам волонтерського руху при вступі до ВНЗ, призначенні стипендій, працевлаштуванні, проте серед молодших курсів підтримка формалізованих пільг волонтерам значно вища.
3. Всі анкетовані студенти та магістри знали про волонтерський рух і вважали його потрібним суспільству. Також об'єднало всіх досліджуваних відсутність досвіду щодо організації превентивної роботи серед дітей щодо запобігання шкідливих звичок. На жаль, усі студенти та магістри зійшлися в думці, що волонтерська діяльність ніяким чином не допомогла їм у фаховій підготовці.
4. Серед студентів найбільше охочих займатися волонтерською діяльністю по допомозі тваринам. Серед магістрів вже спостерігаємо зростання частки готових займатись добровільною допомогою людям з

особливими потребами, людям похилого віку, дітям, брати участь в організації різного роду спортивних заходів.

5. Самооцінка рівня володіння іноземними мовами демонструє недовіру більшості випускників до власного опанування англійською та іншими європейськими мовами. Одночасно всі студенти 3-го курсу не володіють російською мовою. Встановлено незначний позитивний взаємозв'язок між участю і готовністю займатися волонтерською діяльністю та успішністю у навчанні.

6. Найбільш небезпечною групою в плані поширення булінгу є хлопці 10-12 років, серед яких явища булінгу проявляються як в роздягальнях перед уроком фізичної культури, так і на уроках фізичної культури, на перервах та в позаурочний час. Додаткові заняття спортом, зокрема карате, дають змогу мінімізувати загрози булінгу.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці та впровадженні науково обґрунтованих професійно-орієнтованих програм волонтерської роботи, зокрема щодо запобігання булінгу серед школярів, у підготовці майбутніх фахівців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеевко Т. Ф. Явища мобінгу та булінгу в стосунках групи і особистості. *Шлях освіти*. 2012. №2. С. 12-16.
2. Беспалова К.О. Мотиваційні аспекти волонтерства: досвід західних країн. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2012. № 2(14). С. 67–71.
3. Богданова Е.В. Педагогический потенциал волонтерской деятельности в формировании субъектной позиции студентов. *Педагогика. Психология. Социальная работа. Ювенология. Социокинетика*. 2012. № 1. С. 219–222.
4. Бойко І.А. Добровольча діяльність в олімпійському спорті : дис. на здобуття ступеня канд. фіз. вих. і сп. 24.00.01. / НУФКіС. Київ, 2018. 206 с.
5. Вайнола Р.Х. Педагогічні засади особистісного розвитку майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец.13.00.04 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2008. 44 с.
6. Гомонюк О.М. Формування професійно-педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах : монографія. Вінниця : ТОВ Фірма «Планер», 2011. – 399 с.
7. Горелов Д.М., Корнієвський О.А. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики: аналітична доповідь. Київ, 2018. 36 с.
8. Дурнева Е.Е., Крутицкая Е.В., Цыгина О.Д. Методологические основы разработки компетентностной модели волонтера. *Международный журнал экспериментального образования: Педагогические науки*. 2013. № 10. С. 19–22.
9. Дутчак М.В. Спорт для всіх у світовому контексті. Київ, Олімпійська література. 2007. 112 с.
10. Загальна декларация волонтерів URL: http://www.volunteer.kiev.ua/pages/70-zagalna_deklaracya_volonterv (дата звернення 12.11.2019).

11. Закон України «Про волонтерську діяльність»: Закон від № 3236- VI від 19.04.2011. База даних «Законодавство України»/ ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17/ed20120324> (дата звернення 23.11.2019).
12. Закон України «Про соціальні послуги»: Закон від 19.06.2003 № 966-IV. База даних «Законодавство України»/ ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966-15> (дата звернення 19.10.2019).
13. Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю»: Закон від 21.06.2001 № 2558-III. База даних «Законодавство України»/ ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2558-14> (дата звернення 15.11.2019).
14. Закон України «Про фізичну культуру і спорт»: Закон від 14.09.2017 № 3808-12. База даних «Законодавство України»/ ВР України. URL: <https://zakon.help/law/3808-XII/edition14.09.2017/page3> (дата звернення 12.11.2019).
15. Зимняя И.А. Компетентностный подход. Каково его место в системе современных подходов к проблемам образования? (теоретико-методологический аспект). *Высшее образование сегодня*. 2006. № 8. С. 20–26.
16. Когут И.А., Гончаренко Е.В. Волонтерское движение в спорте: проблемы и перспективы. *Наука в олимпийском спорте*. №2. 2010. С. 134–141.
17. Концепція загальнодержавної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на 2012-2016 роки: Розпорядження від 9 грудня 2018 р. № 1320-р. База даних «Законодавство України»/ ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/1320-2018-p> (дата звернення 15.11.2019).
18. Коренева М.В. Разработка программы подготовки волонтеров в Олимпийском движении и её внедрение в профессиональное образование сервисных специальностей. *Ученые записки университета им. П. Ф. Лесгафта*. 2009. № 1 (47). С. 60-63.

19. Кравчук Т.А. Волонтерское движение в профессиональной подготовке по направлениям туристского профиля. *Физкультурное образование Сибири*. 2013. № 1. С 17–19.
20. Кречко В.К. Особенности нормативно-правового обеспечения волонтерской деятельности. *Матеріали I Всеукраїнської студентської наукової конференції (в рамках XI Міжнародної науково-практичної конференції «Фізична культура, спорт та здоров'я»)*. Харків, 2011. С. 23-25.
21. Кружков Д.А. Коренева М.В. Феномен волонтерства в общественной жизни и олимпийском движении: исторический аспект : учеб.-метод. пособие. Краснодар, 2008. 40 с.
22. Крулько І. Волонтерство в Україні: як підтримати і посилити мотивацію? веб-сайт. URL: <https://dt.ua/internal/volonterstvo-v-ukrayini-yak-pidtrimati-i-posiliti-motivaciyu-.html/> (дата звернення: 17.10.2019)
23. Левків В., Макуц Т. Характеристика спортивного волонтерства як різновиду волонтерської діяльності. *Спортивна наука України*. 2013. №5 (56). С. 33-37.
24. Лушпай Л. І. Шкільний булінг як різновид суспільної агресії. *Наук. зап. Нац. ун-ту «Острозька академія». Сер. :Філологічна*. 2013. Вип. 33. С. 85.
25. Лях Т.Л. Планування залучення волонтерів як важливий компонент волонтерської програми. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2013. № 23(1). С. 206-213.
26. Маркеева М.В. Волонтерская деятельность как одна из составляющих успешной работы студентов в период прохождения педагогической практики. *Педагогическая практика в системе подготовки современного учителя: материалы второй Всероссийской научно-практической конференции*. – Арзамас: АГПИ. 2010. С. 48-51.
27. Мічуда А.В. Практичні рекомендації щодо залучення волонтерів руху «Спорт для всіх» і роботи з ними. Київ, 2004. С. 5–60.

28. Носова Ю.И. Волонтерство как социокультурный феномен: генезис и основные характеристики. *Вестник Казанского государственного университета культуры и искусств*. 2012. №3. С. 23-28.
29. Онопрієнко О.В. Формування базових професійних компетентностей майбутнього вчителя фізичної культури у процесі вивчення фахових дисциплін : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Черкас. нац. ун-т ім. Б.Хмельницького. Черкаси. 2009. 20 с.
30. Петренко І., Ждамірова Ю., Риндін Б. Історичні етапи становлення та розвитку волонтерства в світі. *Стратегічне управління розвитком фізичної культури і спорту: збірник наукових праць*. Харків. 2017. С. 212-218. URL: <http://hdafk.kharkov.ua/ua/naukova-robota/dsrтет4> (дата звернення 24.05.2018).
31. Постанова Кабінету Міністрів «Про схвалення концепції проекту закону України «Про волонтерський рух»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 травня 2008 р. N 784-р. URL: <http://old.minjust.gov.ua/21232> (дата звернення 07.10.2019).
32. Превентивне виховання та профілактика шкідливих звичок у позаурочний час: *Матеріали Всеукраїнського конкурсу-захисту педагогічних проектів. Позакласний час*. 2010. №2. С. 13-44.
33. Про затвердження типового положення про школу волонтерів центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді : розпорядження кабінету міністрів України від 30.01.2006 р. № 204. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0141-06> (дата звернення 11.12.2018).
34. Проект стандарту вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня освіти. Галузь знань 01 Освіта. Педагогіка, предметна спеціалізація 014.11 Середня освіта (Фізична культура) URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/reforma-osviti/naukovo-metodichna-radaministerstva/proekti-standartiv-vishhoyi-osviti.html> (дата звернення: 13.10.2019)
35. Рыбачук Н.А. Научный проект подготовки студентов, олимпийских волонтеров в процессе физического воспитания в вузе. *Историческая и социально-образовательная мысль*. 2012. №3 (13). С.133–135.

36. Савельева А. Как бизнесу выжить в VUCA мире : веб-сайт. URL: <https://delo.ua/business/kak-biznesu-vyzhit-v-vuca-mire-347230/> (дата звернення: 17.10.2019)
37. Степанковська Я. Змінюйся або помри. До 2030 року зникне півсотні професій : веб-сайт. URL: <https://glavcom.ua/publications/zminyuysya-abo-pomri-do-2030-roku-znikne-pivstotni-profesiy-natomist-zyavlyatsya-186-novih-520807.html> (дата звернення: 17.10.2019)
38. Степанова И. А. Формирование мобильности будущих специалистов социальной сферы в волонтерской деятельности: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Рос. гос. социал. ун-т. Москва, 2010. 181 с.
39. Тарасенко Т. Волонтерська діяльність як пріоритет державної молодіжної політики в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. Вип. 2. С. 121–129.
40. Томенко О. Генеза волонтерського руху олімпійських ігор. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2017. № 2(58). С. 93–97.
41. Тохтарова І.М. Волонтерський рух в Україні: шлях до розвитку громадянського суспільства як сфери соціальних відносин. *Теорія та практика державного управл. і місцевого самоврядування*. 2014. №2. С.1–13
42. Файзуллин И.Ф. Формирование общекультурных компетенций у студентов вузов физической культуры и спорта в процессе волонтерской деятельности на крупных спортивных мероприятиях : дис... канд. пед. наук: 13.00.08. / Поволжская гос. акад. физ. кул., Казань, 2017. 152 с.
43. Юрченко І.В. Інституціоналізація волонтерського руху в Україні : дис. ... канд. соц. наук: спец. 22.00.03 / Інст. соціології НАНУ Київ, 2009. 198 с.
44. Dote L. College Students Helping America веб-сайт. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED494174.pdf> (дата звернення: 17.10.2019)
45. Fitch R. Characteristics and motivations of college students volunteering for community service. *Journal of College Student Personnel*, 28(5), P. 424-431. URL: https://www.researchgate.net/publication/232442681_Characteristics_and

[Motivations of College Students Volunteering for Community Service](#) (Last accessed: 18.10.2019)

46. Olweus D. (1978) Aggression in the schools: Bullies and whipping boys. Oxford, England: Hemisphere XIII, 218 p.
47. Summary Human Development Report 2013. The Rise of the South: Human Progress in a Diverse World [Интернет] – URL: http://hdr.undp.org/en/media/HDR2013_EN_Summary.pdf
48. Swearer S., Espelage D.L., Vaillancourt T. & Hymel S. What can be done about school bullying? Linking research to educational practice. *Educational Researcher*. 2010. Vol. 39(1). P. 38-47.
49. Terry A. Required Volunteers: Community Volunteerism Among Students in College Classes веб-сайт. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1080/00986283.2010.510965> (дата звернення: 19.10.2019)
50. Wassel B. Demographic Differences in Community Service Engagement among Undergraduate College Students. веб-сайт. URL: <https://search.proquest.com/openview/1852f98ad681648dca1c5f621940d0be/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750&diss=y> (дата звернення: 21.10.2019)

Анкета волонтера

1. Чи знаєте Ви про волонтерський рух?
2. Чи потрібний волонтерський рух?
3. Чи цікава для Вас участь у волонтерському русі?
  - А) Так, я вже волонтер;
  - Б) Так, я хочу бути волонтером;
  - В) Ні, не хочу.
4. Чи брали Ви участь в роботі волонтерських організацій?
5. Чи брали Ви участь у підготовці та проведенні безкоштовних консультацій та занять з фізичної культури та масового спорту незаможним громадянам?
6. Чи брали Ви участь організація дозвілля, «літніх майданчиків» для дітей з особливими потребами та дітей з малозабезпечених родин?
7. Чи надавали допомогу дітям і родинам, що перебувають у складній життєвій ситуації?
8. Чи берете участь в організації добровольчих ініціатив, пов'язаних із запобіганням уживанню алкоголю та наркотиків школярами?
9. Чи брали Ви участь у благодійних заходах?
10. Чи брали Ви участь в акціях, спрямованих на надання послуг дітям і людям похилого віку тощо?
11. Чи здатні вільно і впевнено спілкуватися з людьми будь-якого соціального рівня?
12. Чи готові Ви безоплатно працювати протягом довгого часу, виконуючи однакові і трудомісткі завдання?
  1. 1 год/тиждень
  2. 4 год/тиждень.
  3. 8 год/тиждень.
  4. Понад 8 год/тиждень.
13. Чи готові працювати за оплату протягом довгого часу, виконуючи однакові і трудомісткі завдання?
  5. 1 год/тиждень
  6. 4 год/тиждень.
  7. 8 год/тиждень.
  8. Понад 8 год/тиждень.
14. Чи брали Ви участь в роботі молодіжно-студентських організацій?
15. Чи брали Ви участь в прибираннях території, будівельно-опряджувальних роботах?
16. Чи брали Ви участь у зборі грошових коштів на благодійні цілі?
  - А) Так, я збирав і здавав;
  - Б) Так, я здавав;
  - В) Ні.

17. Чи володієте Ви іноземними мовами на розмовному рівні?
1. англійською;
  2. російською;
  3. іншою.
18. Чи брали Ви участь в організації та суддівстві спортивно-масових заходів на громадських засадах?
19. У якому виді волонтерського руху Ви готові брати участь?
1. У організації заходів масового спорту та дозвілля;
  2. У організації заходів спорту вищих досягнень: міжнародних та національних змагань;
  3. У організаціях, що опікуються людьми з особливими потребами;
  4. В релігійних організаціях;
  5. У організаціях, що опікуються тваринами.
  6. В іншому
  7. Ні в якому
20. Хто, на Вашу думку повинен організовувати волонтерську діяльність?
- А) Деканат;
  - Б) Кафедри;
  - В) Самі студенти.
21. Чи допомогла Вам громадська або волонтерська робота у фаховій підготовці?
22. Як Ви вважаєте чи потрібно надавати додаткові бали волонтерами при вступі до ВНЗ, при призначенні стипендії, переваги при прийомі на роботу?
23. Який рівень Вашої успішності по результатам екзаменаційної сесії?
24. Ваша оцінка з педагогічної практики?

Анкета

1. Ваше ставлення до уроків фізичної культури: Позитивне Негативне
2. Чи подобається місце проведення занять, спортзал?
3. Уроки фізичної культури проводить викладач чи вчитель початкових класів?
4. Скільки Вам років ? Хлопець Дівчина
5. Чи гарний спортивний інвентар використовують на уроках фізичної культури?
6. Вчитель фізичної культури поводить себе коректно щодо учнів?
7. Ви йдете у школу з радістю чи з обов'язку ?
8. У Вас багато друзів у школі?
9. Чи були ви свідком, коли одні учні ображають інших?
  - 1) На перервах;
  - 2) В позаурочний час;
  - 3) З використанням соціальних мереж чи груп у вайбері або подібних програмах.
10. Чи ображали Вас у школі?
11. Чи насміхались Ви або кривдили своїх однокласників?
12. Чи є школярі у Вашій школі, які регулярно зазнають знущань з боку інших школярів чи вчителів ?
13. Чи бували Ви свідком, коли школярі намагались образити вчителів?
14. Чи були випадки, коли в роздягальні перед уроком фізичної культури школярі з'ясували між собою стосунки? Так Ні
15. Чи були випадки, коли на уроках фізичної культури відбувались конфлікти із застосуванням фізичної сили?
16. Що більше Вам подобається – уроки фізкультури чи тренування ?
17. Чому Ви вирішили займатись спортом?
  - 1) Щоб ніхто не скривдив;
  - 2) Щоб стати визначним спортсменом.
  - 3) Не займаюсь.
18. Чи додали Вам заняття карате впевненості в собі?
19. Чи доводилось Вам захищатись від фізичних нападок в школі?
20. Чи знаєте Ви, що таке «булінг»?
  - 1) Так, пояснили в школі;
  - 2) Так, сам довідався;
  - 3) Ні, не знаю.

Додаток В**Анкета**

21. Ваше ставлення до уроків фізичної культури: Позитивне Негативне
22. Чи подобається місце проведення занять, спортзал?
23. Уроки фізичної культури проводить викладач чи вчитель початкових класів?
24. Скільки Вам років   ?   Хлопець Дівчина
25. Чи гарний спортивний інвентар використовують на уроках фізичної культури?
26. Вчитель фізичної культури поводить себе коректно щодо учнів?
27. Ви йдете у школу з радістю чи з обов'язку ?
28. У Вас багато друзів у школі?
29. Чи були ви свідком, коли одні учні ображають інших?
- 4) На перервах;
- 5) В позаурочний час;
- 6) З використанням соціальних мереж чи груп у вайбері або подібних програмах.
30. Чи ображали Вас у школі?
31. Чи насміхались Ви або кривдили своїх однокласників?
32. Чи є школярі у Вашій школі, які регулярно зазнають знущань з боку інших школярів чи вчителів ?
33. Чи бували Ви свідком, коли школярі намагались образити вчителів?
34. Чи були випадки, коли в роздягальні перед уроком фізичної культури школярі з'ясували між собою стосунки? Так Ні
35. Чи були випадки, коли на уроках фізичної культури відбувались конфлікти із застосуванням фізичної сили?
36. Що більше Вам подобається – уроки фізкультури чи тренування ?
37. Чому Ви вирішили займатись карате?
- 4) Щоб ніхто не скривдив;
- 5) Щоб стати визначним спортсменом.
38. Чи додали Вам заняття карате впевненості в собі?
39. Чи доводилось Вам захищатись від фізичних нападок в школі?
40. Чи знаєте Ви, що таке «булінг»?
- 4) Так, пояснили в школі;
- 5) Так, сам довідався;
- 6) Ні, не знаю.

АНОТАЦІЯ

Волонтерська діяльність набула значного розвитку в Україні і стала одним із реальних засобів підготовки фахівців у різних галузях, але наукового обґрунтування цієї діяльності недостатньо. У роботі представлені результати досліджень відношення до волонтерської діяльності студентів за кваліфікаційними рівнями бакалавра та магістра факультету фізичного виховання і спорту. Мета дослідження – на основі теоретичного вивчення волонтерства та за допомогою волонтерської діяльності студентів спеціальності «Середня освіта (Фізична культура)» провести профілактичну роботу з упередження булінгу серед школярів. Дослідження ґрунтувалося на застосуванні комплексу методів наукового пізнання: аналіз спеціальної літератури, документальних матеріалів, матеріалів мережі Інтернет; історико-логічний аналіз; структурно-функціональний аналіз; опитування; методи математичної статистики.

Проаналізований досвід організації волонтерської діяльності студентів різних країн світу та зокрема тих, що навчаються на спеціальностях фізична культура і спорт. Визначені пріоритети студентів щодо волонтерської діяльності та окремі аспекти нормативно-правового регулювання такої роботи. В результаті роботи виявлені поширені різновиди булінгу в залежності від вікових та гендерних особливостей.

Ключові слова: волонтери, студенти, булінг, школярі.